

KONGRELER

AMSTERDAM'DA MİLLETLER-ARASI ONUNCU FELSEFE KONGRESİ

Bu yılın en mühim ilim hareketlerinden biri, şüphesiz, 11 Ağustosta Amsterdam'da toplanan Milletler-arası X. cu Felsefe kongresi idi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini temsil etmek üzere bu kongrede hazır bulundum. Ne yazık ki, memleketim namına iştirâk eden tek âza idim. Yakın Doğu milletlerinden, Balkanlardan, Doğu Avrupadan, Uzak-Doğudan hiç kimsenin bulunmadığı, Hindistandan yalnız iki kişinin geldiğini zikredecek olursam, memleketimizden bir kişinin olsun kongreye katılmasını küçümsememek lâzım gelir. Vakıa, 1937 de Paris'te toplanan IX. uncu Felsefe kongresinden beri — 11 yıllık bir fasiladan sonra böyle bir fikir kurultayını merakla, heyecanla beklememek kabil değildi.

Oraya, Avrupa ve Amerikadan yüzlerce filozof ve felsefe meraklısı toplanmıştı. Anglo-Saxonlar, Fransızlar, İtalyanlar en büyük kalabalığı teşkil ediyordu. Rahipler, muhafazakârlar, hür düşünceliler, idealistler, materyalistler bu kurultayda yan yana yer alıyor, sözlerini karşılıklı dinliyor, birbirine saygı ve dostluk gösteriyordu. Şimalin Venediği diye tanılan bu kanaller ve bahçeler şehrinde ayrı ayrı çığırlara mensup insanlar düşünce hürriyetine, Spinoza'nın o topraklarda 300 yıl önce önderliğini ettiği bu büyük ideale saygının en güzel örneklerinden birini gösterdiler. Time gazetesinden matbuamıza kadar sızan bir rivayete rağmen, kongrenin havasında fikir ve münakaşa terbiyesini bozacak en ufak bir hareket olmadı.

Bu kongreye, müteveffâ Profesör Von Aster'in teklifi ve Fakültenin seçmesi üzerine gönderilmiştim. Bu münasebetle, birisi metafizik bölümüne ait «Eşyanın çift manzarası», öteki Doğu ve Batı bölümüne ait «Ebu-l-Berekât Bağdadî ve zaman fikri» adlı iki tebliğ hülâsası göndermiştim. Holandaya gidince bütün başka tebliğlerle beraber, bunların basılmış nüshalarını verdiler. Onlardan baş-

ka, ayrıca «İslâm felsefesi ve existentialisme» adlı bir konfrans daha yazarak — ihtiyaten — yanıma almıştım. Ağustosun 12 ve 13 üncü günleri bu konferansları iki ayrı *section* da verdim.

Kongrenin sekiz gün süren toplantıları öğleye kadar umumî konfranslara, öğleden sonra bölümlerin çalışmalarına ayrılmıştı. Başlıca bölümler şunlardı: Unesco, insan ve insanlık, doğu ve batı, insan ve din, metafizik ve umumî ontoloji, umumî değerler nazariyesi, ahlâk, estetik, hukuk felsefesi, mantık ve umumî metodoloji, Sembolik mantık, Matematik felsefesi, Tabiat felsefesi, Hayat felsefesi, psikolojinin felsefî problemleri, dil felsefesi, Tarih felsefesi, sosyoloji ve etnoloji, İlk ve Orta-çağ felsefesi, modern felsefe tarihi.

Bundan dolayı umumî konfransların çoğunu dinlemek kabil olduğu halde, bölümlerin asıl felsefî tebliğlerini tamamen dinlemek mümkün olmuyordu. Kendi işlerim bittikten sonra, listeyi gözden geçirerek, eserlerinden ve şahıslarından tanıdığım bazı mütefekkirleri dinlemek için odadan odaya dolaşım. Bunlar arasında, Mantık bölümünde Cenevre'den Perceval Frutiger'i, Hukuk felsefesi bölümünden M. Husson, G. A. de Brie, ve Madinier,yi, metafizik bölümünden A. Frank'ı, Calogero'yu, Doğu ve Batı bölümünden Mme. Vokoud-David'i dinledim ve münakaşalara giriştim. Bunlardan başka gerek eserleri gerekse yeni neşre başladığı *Dialectica* mecmuasıyla çok iyi tanıdığım Zurich'den F. Gonseth'in «Felsefede diyalektik metodu» »adlı konfransını dinledimse de zamanın darlığı ve başka salonlara yetişme güçlüğü yüzünden münakaşaya giremedim. Dinlediğim ve konuştuğum bu konfranslardan daha etraflı olarak başka bir makalede bahsetmek isterdim. Bir çok konfranslarda aynı güne, hatta aynı saate rastlaması beni en çok ilgilendiren Değerler nazariyesi ve sosyoloji bölümlerinde hazır bulunmama hemen hemen mani oldu.

Hatırımında kaldığına göre Unesco'nun münakaşalı konfranslarından A. Colman'ın fazla hararetli ve *actuel* konuşmasını, tarih felsefesi bölümünde de M. Carcia Bacca ile, Baladi ve Pinera Llera'yı dinledim. Carcia felsefe tarihlerinin tenkidini yaptı. Baladi, Fransada bu sıralarda kendisinden en çok bahsettiren Sartre'i tahlil ve tenkid etti. Pinera Llera, *rationnel* sistemin temelinde mutlaka bir *irrationnel* bulunduğu ve tarihin bundan başka türlü izah edilemeyeceği iddiasına dayanan, fakat daha çok günün siyasî meseleleriyle dolu bir konferans verdi. Tebliğler, kaideye göre, yarım saat

sürüyor, bir çeyrek de münakaşalara ayrılıyordu. Fakat hatipler çökkere yarım saati aşdıkları, münakaşalar da uzadığı için bu kaidede her zaman riayet edilmiyordu. Bu yüzden, kongre kalemine göndermiş olduğum hülâsaları bırakarak, orada her ikisini daha etraflı surette baştan yazmağa mecbur oldum. Bunları Sosyoloji dergisinin bu nüshalarında neşre çalışıyorum.

Umumî celselerdeki konuşmalar 50 şer dakikalık münakaşasız ve daha ziyade geniş mevzulu konfrans mahiyetinde idi. Bunlar arasında asrımızın en tanınmış filozoflarından, ilimci felsefe hareketini ve Lojistiği kuran B. Russell'i, Zurich'li filozof Bernay'i yeni sezgici matematiğin en tanınmış simâlarından Brouwer'i dinledim. Kongrenin en yaşlı azası olan, Maurice Blondel (90), John Dewey (88), ve E. Bréhier (79) sıhhi durumlarından dolayı iştirâk edemediler, fakat knedilerine kongre adına telgraflar çekildi.

İlk celseyi Amsterdam Üniversitesi Felsefe profesörü Pos açmıştı. İngilizce ve Fransızca olarak verdiği iki nutkun arasında şehir filarmonik orkestrası Bach'dan parçalar çalıyordu. Kongre azası bir gece Rechsmuseum'daki 17 inci asır resim sergisini, bir başka gece Municipal-Museum'daki Modern resim sergisini gezdi. Üçüncü bir akşam İndonesia Enstitüsünde Cava ve Somatra yerli musikisini dinledi. Kongre azasındaki pazar günü Hollandanın cenubunu otokarla dolaştı; bilhassa Den Haag (La Haye) daki 17 inci asra ait en mühim eserleri topliyon resim sergisini gördü. Kongre yine prof. Pos'un bir nutku ile kapandı.

Bütün bu karışık ve kesif çalışmaları idare etmek, bültenleri neşretmek, kongre gazetesini ve bu vesileyle çıkan bazı risaleleri dağıtmak işlerle sabahtan akşama kadar uğraşan Amsterdam Üniversitesi felsefe profesörlerinden, kongrenin genç kâtibi M. Beth idi. Yüzlerce tebliğ, konfrans ve bunlar etrafındaki hararetli münakaşayla dolu geçen bu hafta felsefe kongrelerinin bir bilgi gösterisi değil, meseleye lâzım gelen bütün ciddiyetle bakıldığı takdirde, hakikaten mühim bir iş olduğunu isbat etti. Böyle bir kongrede insan yalnız bu günkü fikir cereyanlarının canlı mümessilleriyle temas etmekle kalmıyor; aynı zamanda kitapların, dergilerin temin edemediği doğrudan doğruya fikir karşılaşmalarına imkân bulabiliyor.

Bu hararetli ve yorucu çalışmadan sonra, memleketime dönerken bende kalan en kuvvetli intiba şu oldu: Garp medeniyeti bir fikir bütünlüğü halinde çalışmasını biliyor. Bu medeniyete katılmak-

isteyenler o manevî bütünlüğü içlerinden duymadıkça, diğer milletler kadar ve aynı kuvvetle ona katılmadıkça, iddiaları kelimeden ve görüşünden ibaret kalacaktır. Garplılık namına yaptığımız gayretler ne kadar büyük olursa olsun, medeniyet birliğinin fikrî havasına doğrudan doğruya girmeye azmetmezsek, kendimizi tam manasiyle garplı saymamalıyız. Ve şunu da açıkça belirmelidir ki, bu gün dünya yüzünde bir kaç medeniyet yoktur. «Garp» kelimesile ifade ettiğimiz hakikatte ilmi, felsefesi ve sanatı ile tek dünya medeniyetidir.

Kongrede en çok konuşulan diller Fransızca ve İngilizce idi. Pek nadir, hatta istisna olarak bir iki hatip Almanca söyledi. Kongre dağılırken herkes birbirile vedalaşıyor, burada eserleri görülen fikir birliğinin devamını temenni ediyordu. Bu münasebetle dergi ve kitap mübadelesi yapmadan, karşılıklı makale göndermeden bahsedener oldu. Orada, milletlerin gururu, husumeti, benlik iddiası siliniyor, aralarında anlaşılacak müşterek bir dil bulunmak şartıyla, hepsi böyle bir fikir mübadelesine hazır görünüyordu. Şu şartla ki, azıcık da olsa, dünyaya söyleyecek bir şeyimiz olsun, ve bunları bütün milletlerin anlayacağı bir dille ifade edelim. O zaman düşündüm: bize bu teklifi yapanlar — İtalyan, Holandalı veya İsveçli — ana dili yanında mutlaka başka milletlerin anlayacağı bir dili de kullanıyor: ilmî neşriyatını bu dille yapıyor, hiç değilse hülâsalarını yapıyor. Hepsini söyliyerek müşterek şeyleri, bahsedecek mevzuları var. Fakat biz — Fen Fakültesi dergisi ile, keşki Almancaya tahsis edilmiş olmaydı, «Felsefe arkivi» müstesna — onlara ne gönderebiliriz?

O zaman fikir hayatımızdaki bu müfrit *autarchie*'nin doğurduğu zararları gördüm. Bu kongreye iştirâk etmemiş olmalarına rağmen, Rumenlerin, Yunanlıların, Macarların, Polonyalıların, ve daha bir çok milletlerin yaptığı Fransızca, İngilizce ve Almanca neşriyatı düşündüm. Garbın fikir dünyası ile sıkı temaslarını hatırladım. O vakit, hakiki manasile garplılışmanın ancak bu yola girmekle tamamlanabileceğine kanaat getirdim. Bu kervana katılanların hepsi birer Eflâtun veya Arista değildir. İtalyada çıkan Scientia, Holanda da çıkan Synthèse ve Mélanges philosophiques, İsviçrede çıkan Dialectica v.s. dergileri Fransızca, İngilizce, Almanca yazıları sayesinde Dünya medeniyetinin içinde yaşıyorlar. Benlik davasını bırakıp kabuğumuza çekilmekten vazgeçtiğimiz zaman, eminim ki, biz de hakikaten o medeniyetin içinde bulunacağız. H. Z. ÜLKEN

X. uncu Felsefe Kongresindeki başlıca raporlar:

- Robert S. Hartman (Ohio) — Is Ethics as a science possible?
 G. Williams (Toledo, Ohio) — Universality and individual in
 Morals.
 Candillac (Sortonne) — Ambiguïté de l'humanisme de Hegel.
 G. Henrik V. Wright (Helsingfors) — On Confirmation.
 E. Brighman (Boston) — Man and Religion.
 J. Segond (Nice) — Humanisme et cité des esprits.
 P. Siwek (Fordhan) — La finalité dans la philosophie de
 Spinoza.
 Virieux — Reymond (Rolle) — La logique stoïcienne.
 R. Schaerer (Neuchâtel) — L'homme et ses plans de la res-
 ponsabilité chez Platon.
 P. Hoenen (Rome) — Une philosophie de la connaissance
 (l'étendu physique).
 A. Mercier (Berne) — Physique géométrique et physique de
 l'interaction.
 A. C. Ewing (Cambridge) — Philosophical Ethics and Ethics
 of practical life.
 F. Grégoire (Louvain) — La raison de la valeur de l'Etat selon
 Hegel.
 G. Verbeke (Louvain) — L'expérience humaine de la finitude.
 M. Black (Cornell University) — The justification of induction.
 H. Frère (Bruxelles) — Bases positives de la dignité humaine.
 H. Langfeld (Princeton) — Psychological asthetics in America
 Today.
 L. J. Russell (Birmingham) — Propositions and proposals.
 R. Jolivet (Lyon) — Le problème de la hiérarchie des valeurs.
 J. Jorgensen (Copenhagen) — Remark concerning the concept
 of Mind.
 A. Leroy (Paris) — L'idée de nature humaine d'après D. Hume.
 V. Hansen (Copenhagen) — L'idée de liberté chez Kierkegaard
 et Renouvier.
 R. Ledrut (Toulouse) — L'homme et la valeur.
 K. Britton (Swanea) — What is a rule of Language?
 A. Mostowski (Warszawa) — Sur l'interprétation géométrique
 et topologique des notions logiques.

J. Moreau (Bordeaux) — Platon et la crise de la civilisation contemporaine.

P. Frutiger (Genève) — Logique nécessaire et logique obligatoire.

J. R. Duran (Paris) — Bonheur et Valeur.

D. H. Salman (Etiolle) — L'espèce animale et. l'Objektiver Geist.

Ch. Werner (Genève) — Les origines chrétiennes de l'humanisme.

P. Servien (Paris) — Probabilités, erreurs, Quanta.

J. Paliard (Aix) — Du mouvement spirituel vers la valeur.

A. Hayen (Louvain) — Existentialisme et métaphysique de l'existence.

H. Dubs (Oxford) — The development of altruism in Confucius.

H. Elsenberg (Torun) — La personnalité créatrice de l'artiste.

L. Rieger (Prague) — La dialectique de l'éternité et du temps.

J. Husson (Montpellier) — La signification humaine du droit privé.

Carcia Bacca (Caracas) — Deux catégories ontiques de la philosophie de l'histoire.

F. Kaufmann (Buffalo) — Phenomenology of the historical present.

Rudy (Tel-Aviv) — La détermination de la nation « foule ».

Christoff (Genève) — Le fondement logique des valeurs.

N. Luyten (Fribourg) — Le problème de la philosophie de la nature.

G. Berger (Marseille) — L'homme et les systèmes.

J. Guitton (Montpellier) — Pascal et Leibniz.

Ch. Perelman (Bruxelles) — Les deux problèmes de la liberté humaine.

Forest (Montpellier) — Le monde moral.

B. Zboril (Brno) — La base objective de la morale humanitaire.

G. Kafka (Würzburg) — Die metaphysischen Voraussetzungen der Psychologie.

J. Pucelle (Paris) — L'homme, comme objet des jugements d'existence et des jugements des valeurs.

Jankelevitch (Paris) — Du sérieux.

Nédoncelle (Strasbourg) — La signification du Moi idéal.

- Giacon (Padoue) — Les philosophies de l'homme concret.
- Pacotte (Bruxelles) — L'aspect actuel de l'humanisme.
- R. Polin (Lille) — Les valeurs - Libertés.
- Whyte (London) — One Way Processes in biology.
- Guillaume (Neuchâtel et Paris) — La détermination des valeurs par synthèse et les collectivités humaines.
- Brandt (Birmingham) — Biotypology of man.
- M. Madinier (Lyon) — Reflexions sur les rapports de la morale et du droit.
- De Brie (Louvain) — Impertatif juridique et impératif moral.
- Heinemann (Oxford) — Verités de raison et verités de fait.
- V. Tardy (Prague) — Personality as the unity of opposites.
- J. Picard (Paris) — Les normes logiques du raisonnement.
- J. Chevalier (Paris) — Principes d'un réalisme critique et personnaliste.
- Kotarbinsky (Lotz) — Ce qu'il ya d'essentiel dans l'interprétation morale.
- C. Fabro (Roma) — Sur la détermination du réel .
- Popper (London) — The trivilization of mathematical logic, moderne.
- J. Dopp (Louvain) — La notion d'existence dans la logique
- L. de Broglie (Neuilly sur Seine) — L'espace et le temps dans la physique quantique.
- G. F. Hemens (London) — The Universe as truth and the Universe as geometry .
- J. Somerville (New-York) — The Need for a new humanism: the problem of peace.
- B. Fogardasé (Budapest) — Le principe fondamental de la dialectique.
- B. Wolman (Tel-Aviv) — Historical Laws - Do they exist?
- F. Taymans d'Eyernon (Louvain) — Le problème de la personne dans le Hinayana bouddhiste.
- Marten Ten Hoor (Alabama) — An approach to an Ethics of Democracy.
- J. Belin-Milleron (Dijon) — La méthode des liaisons et l'histoire des valeurs sociales.
- G. A. Hahn (Toulouse) — Les conditions sociologiques de la dépersonnalisation.

- L. B. Geiger (Etiolle) — De l'unité de l'être.
- A. de Waelhens (Louvain) — Les constantes de l'existentialisme.
- G. Calogero (Roma) — L'homme et l'Etat.
- P. G. Verdenduin (Aruhem) — The constructive method.
- H. Reverdin (Genève) — Fait et «droit».
- D. Dubarle (Paris) — Logique et reflexion.
- St. Strasser (Nijmegen) — Personne et sentiment.
- C. H. Waddington (Edinburgh) — Ethical belief as a biological funktion. The Concept of organisation.
- Robert Reys (Louvain) — L'abstraction en logique formaliste.
- Ch. Lala (Paris) — L'analyse structurale des œuvres d'art.
- E. Levinas (Paris) — Pluralisme et descendance.
- Olaf Graf (Shanghai) — Chu Hsi und Spinoza.
- Alf Nyman (Lund) — Sur les notions descriptives et les notions «decantées».
- L. Stefanini (Padova) — L'art comme expression absolue.
- J. Katabinska (Lodz) — Le physicalisme et les étapes de son évolution.
- Marc - Wagau (Upsala) — Remarks concerning the latest discussion on sense - data.
- Tatarkiewicz (Varsovie) — Morale et bonheur.
- G. Vaccarino (Messina) — Dimensions of signs and metascience.
- M. David (Praha) — Ordre, Destin, Personne.
- Z. Vivier (Bruxelles) — Quelques aspects sur l'abstraction et le nombre.
- F. Fiala (Neuchâtel) — Sur le caractère dialectique de la notion de différentielle.
- E. Boda (Budapest) — Bases épistemologiques, logiques et axiologiques d'un tournant philosophique.
- L. Rougier (Levallois) — Enoncés indéterminés, contradictoires, vides de sens.
- K. Dürr (Zurich) — Les diagrammes logiques de L. Euler et de J. Venn.
- J. F. Busch (Gravenhage) — Einstein et Bergson.
- Axel L. Stern (Genève and Frensham) — On the fondation of value.
- Bochenski (Fribourg) — L'état et les besoins de l'histoire de la logique formelle.

- Gilbert - Maire (Paris) — Les années de Bergson à Clermont - Ferrand avant les données immédiates de la conscience.
- Tummers (Steyl) — Les principes, unités dans les sciences.
- Findikoglu Ziyaeddin Fahri (Istanbul) — La sociologie et la politique.
- Rushton Coulborn (Atlanta) — The concept of the conglomerate myth.
- Jeannine Viard (Paris) — Nature et caractère de certaines conceptions de la physique.
- Sidney Hook (New York) — Nature and the human spirit.
- E. Bréhier (Paris) — Sur une des origines de l'humanisme moderne.
- H. Van Laer (Leyde) — Causalité et déterminisme.
- B. Welte (Freiburg) — L'homme, l'être et le sacré.
- J. Wahl (Chicago) — Quelques remarques sur l'homme.
- A. D. Groot (Eindhoven) — The problem of interpretation in psychology.
- J. Passmore (Sidney) — Can the social sciences be value free?
- Jurgen Kempsi (Hembsen) — On the nature of economic laws.
- Astrada (Buenos - Aires) — L'illusion transcendantal comme origine de la métaphysique de l'infini.
- E. Raviez (Amsterdam) — Détermination du processus de la pensée conformément aux principes de la gnoseologie positive.
- H. Meyer (Enschede) — On the heuristic value of scientific methods.
- Van Bentham (Amsterdam) — Le fondement de l'induction.
- K. Piccardt (Amsterdam) — The metaphysical utility - element in morality.
- E. J. Huffer (Nimègue) — La théorie physique correspond - elle à la réalité des choses?
- Van Breda (Louvain) — Husserl et le problème de Dieu.
- Nuttin (Louvain) — Liberté et psychologie du comportement.
- J. L. Fischer (Olomouc) — La mentalité primitive et le principe de panplexie.
- E. Frank (Philadelphia) — Time and Eternity.
- E. Dupréel (Bruxelles) — Sur l'idée d'un plafond des valeurs.
- A. Dempf (Wien) — Philosophie geschichte als Wissenssoziologie.

Detouches - Février (Paris) — Sur les rapports entre la logique et la physique théorique.

Philippe Devaux (Liège) — Humanisme et complémentarité.

M. Aler (Amsterdam) — La vérité de la poésie.

R. Bayer (Paris) — La naissance du poétique et l'âge des valeurs.

R. Mandolfo (Tucuman) — Le sujet humain dans la philosophie antique.

J. Fonteneau (Brunoy) — Du rôle de la science et de la philosophie dans la recherche de la "vérité".

Kostitzin (Paris) — Sur le problème de l'évolution.

Aebi (Zürich) — Kant, fondateur du subjectivisme allemande.

Ebbinghaus (Marburg) — Empirismus und Apriorismus in der Moral.

B. L. Atreya (Benares) — Distinctives features of Indian philosophy.

J. Ridder (Groningen) — Sur quelques logiques multivalentes.

J. Vial (Sorbières) — Humanisme et transcendance.

C. Mao (Noisy le - Seine) — Deux principes fondamentaux du confucianisme.

H. Reichenbach — The philosophical analysis of quantum mechanics.

Cazin (Paris) — Persistence des structures formelles dans le développement des théories physiques.

H. Z. Ülken (İstanbul) — Deux aspects des êtres (complémentarité philosophique).

H. Z. Ülken (İstanbul) — Un philosophe de l'İslâm: Ebu-l-Berekât.

L. Stefanini (Padova) — Esthétisme et humanisme.

S. Toulmin (Cambridge) — Notes on the status of psycho-analysis.

A. Banfi — L'homme copernicien.

R. C. Duncan (Edinburgh) — Bishop Butler's contribution to Ethics.

(Burada isimlerini zikrettiklerimden bir kısmı kogarede bulunmamıştır.)

H. Z. Ü.